

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСНОВНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

ENSURING FUNDAMENTAL RIGHTS AND FREEDOMS OF CITIZENS IN THE ACTIVITIES OF THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE

Нечитайло В.О., студентка II курсу

*Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Статтю присвячено дослідженню питань забезпечення основних прав і свобод громадян під час здійснення Національною поліцією України своїх повноважень. Встановлено наявність неправомірної поведінки з боку співробітників правоохоронних органів і причини її виникнення, ефективність діяльності Національної поліції України, виникнення такої проблеми, як недовіра громадян до співробітників і знецінення правоохоронних органів.

Досліджено мету застосування поліцейськими примусових заходів, спротив проведенню превентивного поліцейського заходу. З'ясовано, що застосування фізичної сили співробітником поліції здійснюється для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, котра вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом, обмеження особистої свободи за умови помилки у правозастосуванні.

Розглянуто право оскаржити незаконні дії або бездіяльність співробітника поліції, особою, щодо якої вчинено такі дії, та багаторічний соціологічний моніторинг у сфері прав людини з метою розуміння кількості громадян, котрі щорічно стають жертвами незаконного насильства з боку поліції. Досліджено застосування превентивних заходів працівників поліції, а також встановлення обмежень прав і свобод людей, можливі у разі застосування поліцейських заходів, баланс інтересів особистості, суспільства та держави. Наголошено на необхідності підвищення ефективності правоохоронної діяльності та взаємодії з населенням на партнерській основі, забезпечення суспільної довіри та підтримки громадянами.

Ключові слова: правоохоронний орган, національна поліція, рівень довіри, адміністративна відповідальність, неправомірні дії, поліцейські заходи, обмеження прав і свобод людей, поліцейське насильство.

The article is devoted to the study of ensuring the fundamental rights and freedoms of citizens in the exercise of their powers by the National Police of Ukraine. The presence of illegal behavior on the part of law enforcement officers and the reasons for its occurrence, the effectiveness of the National Police of Ukraine have been established. The emergence of such a problem as public distrust of employees and the devaluation of existing law enforcement agencies at the time.

The purpose of the use of coercive measures by the police and the resistance to the preventive police measure have been studied. It was found that the use of physical force by a police officer is carried out to ensure the personal safety and / or safety of others, stop the offense, detain the offender, if the use of other police measures does not ensure the police powers imposed on him freedom in case of error in law enforcement

The right to appeal against illegal actions or inaction of a police officer, a person who has been the subject of such actions and long-term sociological monitoring in the field of human rights is considered in order to understand the number of citizens who are victims of illegal police violence. The application of preventive measures of police officers, as well as the establishment of restrictions on human rights and freedoms that are possible in the application of police measures, the balance of interests of the individual, society and the state. Emphasis was placed on the need to increase the effectiveness of law enforcement and interaction with the population on a partnership basis, ensuring public trust and support from citizens.

Key words: law enforcement body, national police, citizens trust, administrative responsibility, illegal actions, police measures, restriction of human rights and freedoms, police violence.

Постановка проблеми. Сьогодні на Національну поліцію України покладено досить широке коло завдань, через що остання займає особливе місце у системі правоохоронних органів. Діяльність Національної поліції України оцінюється через її ефективність у боротьбі зі злочинністю, забезпеченні громадського правопорядку й особливо – законності дій і морально-етичної поведінки. Тому дослідження питань забезпечення основних прав і свобод громадян у здійсненні Національною поліцією України законодавчо закріплених повноважень залишається актуальним.

Метою статті є дослідження забезпечення основних прав і свобод громадян у здійсненні Національною поліцією України своїх повноважень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Організаційно-правові засади діяльності Національної поліції України були предметом дослідження таких науковців, як Ю.В. Белоусов, О.Ф. Бондаренко, В.В. Оболенцева, К.В. Тарасенко, В.В. Чупров, З.С. Швець.

Виклад основного матеріалу. Ефективність діяльності Національної поліції України оцінюється громадянами, тому поліція у реалізації своїх повноважень прагне до суспільної довіри та підтримки громадян. 90-ті рр. минулого століття стали найбільш важкими для право-

охоронної системи. У цей період відбувалося зрощування криміналу та правоохоронних органів. Знецінення служби у правоохоронних органах було багато в чому зумовлено значним зниженням матеріально-технічного забезпечення органів внутрішніх справ, зниженням рівня життя співробітників. Низька заробітна плата, важкі умови служби, відсутність належних гарантій і захисту від держави стали причинами для звільнення професіоналів, відданих професії, та зростання корумпованості правоохоронних органів. У підсумку це сприяло виникненню кризи суспільної довіри до органів внутрішніх справ [1, с. 240].

Багаторічний соціологічний моніторинг у сфері прав людини дозволяє отримати чітку картину того, яка кількість громадян щорічно стає жертвами незаконного насильства з боку поліції. Ця цифра змінювалася протягом двох десятиліть, і у 2018 р. становила 1,7% населення. І хоча відсоток здається незначним, на практиці це сотні тисяч українців із різних регіонів, які мали негативний досвід правопорушень із боку поліцейських. Ці дані постійно оскаржують представники Національної поліції та МВС, котрі неухильно підкреслюють, що «відсоток завищений», і насильство у поліції – «поодинокі випадки». Згідно зі звітом протягом останніх 12 місяців (2019 р.) працівники поліції навмисно завдали побоїв, страждань чи катувань 19% українців. Також 18% опи-

таних вказали, що з насильством із боку поліції зіштовхувалися їхні родичі, друзі та знайомі. Крім того, згідно з дослідженням, у 26% опитаних у 2019 р. виникала ситуація, у якій працівники поліції порушували їхні права, права їхніх близьких або недостатньо добре виконували свою роботу. З вищенаведеного випливає, що сплеск поліцейської злочинності та зростання кількості фактів поліцейського насильства зросли мінімум в 11 разів. Тобто більш ніж кожен четвертий мав справу із порушеннями з боку співробітників Національної поліції [2].

Досить поширеною є думка, зокрема серед правоохоронців, що неналежне поведіння застосовується вкрай рідко, лише у випадках розкриття особливо тяжких злочинів, коли іншими шляхами, на їхню думку, розкрити злочин неможливо, проте, як свідчать дані, потерпілі від неналежного поведіння переважно підозрювалися у вчиненні нетяжких кримінальних (наприклад, крадіжки – 33%) чи взагалі адміністративних правопорушень (34%) [3].

Для того, щоб оскаржити незаконні дії або бездіяльність співробітника поліції, особа, щодо котрої вчинено такі дії, має право направити скаргу в адміністративному порядку (у порядку підлеглості вищому органу або посадовій особі за Законом України «Про звернення громадян») чи у судовому порядку.

Слід зазначити, що поліцейські заходи примусу – це передбачені Законом України «Про Національну поліцію» примусові заходи, які поліція може застосовувати під час здійснення професійної діяльності. Керівні принципи застосування поліцією заходів примусу визначено у Резолюції 34/169 Генеральної Асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку» та Резолюції №690 (1979) ПАРЄ «Декларація про поліцію» [7, с. 647].

Метою застосування поліцейськими примусових заходів є забезпечення подолання спротиву проведенню превентивного поліцейського заходу, відновлення публічного порядку та безпеки, локалізація негативних наслідків, у т. ч. збереження місця події у первинному, незміненому стані, забезпечення фіксації та збирання речових доказів на місці події, у передбачений законом спосіб, а також затримання особи правопорушника, його доставлення до територіального підрозділу поліції. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» поліція уповноважена застосовувати такі заходи примусу: 1) фізичний вплив (силу); 2) застосування спеціальних засобів; 3) застосування вогнепальної зброї. Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спецприйомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників. Поліцейський може застосовувати фізичну силу, у т. ч. спецприйоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом. Поліцейський зобов'язаний письмово повідомити свого керівника, а той зобов'язаний повідомити прокурора

про завдання особі тілесних ушкоджень унаслідок застосування фізичної сили [7, с. 647].

У свою чергу, спеціальні засоби – сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у т. ч. від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, із чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів і службових тварин [7, с. 647].

Ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію» закріплює, що поліція під час виконання повноважень уповноважена застосовувати такі заходи примусу: фізичний вплив (силу); застосування спеціальних засобів; застосування вогнепальної зброї [4]. Ст. 260 Кодексу України про адміністративні правопорушення визначає, що допускається адміністративне затримання особи, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей і документів, у тому числі посвідчення водія, тимчасове затримання транспортного засобу, відсторонення водіїв від керування транспортними засобами, річковими та маломірними суднами й огляд на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння, а також щодо перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їхню увагу та швидкість реакції, з метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу [5].

Оскільки поліцейські заходи можуть застосовуватися як до законотворчих громадян, так і до правопорушників, може мати місце обмеження особистої свободи за умови помилки у правозастосуванні. Слід відзначити, що встановлення обмежень прав і свобод людей, що можливі під час застосування поліцейських заходів, повинно бути пропорційним цінностям правової держави, що захищається як Основним законом, так і іншими законами держави. Такі обмеження мають враховувати необхідний баланс інтересів особистості, суспільства та держави. У зв'язку із цим зміцнення законності у діяльності поліцейських вимагає забезпечення насамперед послідовної відомчої нормотворчості, адже процедурна форма правозастосування регламентується як законами, так і підзаконними актами [6, с. 109].

У разі застосування поліцейських заходів важливо розуміти, що права людини становлять імперативний стандарт, адже, закріплюючись у правових нормах, які чітко прописують можливі варіанти поведінки поліцейських, права людини стають правилом, формально визначеним, обов'язковим для всіх, гарантованим відповідними механізмами забезпечення та процедурами захисту.

Висновок. Через зростання насильства з боку співробітників поліції рівень довіри громадян є дуже низьким, що негативно впливає на результат роботи правоохоронних органів. Забезпечення правопорядку та публічна безпека залежать від злагодженої співпраці Національної поліції України та населення, тому довіра громадян і неухильне дотримання законодавства є однією з найголовніших вимог у демократичному суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прокоф'єв М.М. Довіра громадян до Національної поліції: адміністративно-правові засади формування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 239–242. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2020/60.pdf (дата звернення: 08.12.2021).
2. Ця «довіра» до поліції зламалася. Несить інше. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2020/02/18/7240864/> (дата звернення: 08.12.2021).
3. Неналежне поведіння в діяльності Національної поліції України: прояви, поширеність, причини: Аналітичний звіт за результатами дослідження. Київ, 2017. URL: <https://rm.coe.int/ill-treatment-in-police-research-final/16807b4d21> (дата звернення: 08.12.2021).
4. Про Національну поліцію : Закон України від 8 серпня 2021 р. № 1684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 08.12.2021).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 грудня 1984 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
6. Комзюк М.А. Обмеження особистої свободи громадян за адміністративним правом. *Актуальні проблеми адміністративно-правового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України* : збірник матеріалів наук.-практ. конф. Харків, 2015. С. 106–112.
7. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 5: Адміністративне право, 2020. 960 с.